

SZEMLE

PETER LOCK

THE FRANKS IN THE AEGEAN 1240–1500

(Longman, London–New York, 1995. 400 o.)

Peter Lock, a Yorki Egyetem középkori-történelem-professzora könyve tárgyául az Égei-tenger térsége frank államainak történetét választotta. Időben Konstantinápoly elfoglalásától (1204) az oszmán–török térnyerés időszakáig (1500) tekinti át az eseményeket, lényegi mondanivalója azonban a XIV. század utolsó évtizedéig terjed, a katalánok történetével (1311–1388) zárul, s inkább csak epilógusszerűen halad tovább a török uralom korszakáig.

Az indító fejezetben a Bizánci Birodalom történetét vázolja fel az 1220-as évekig. Érdemes előre bocsátani, hogy a Szerző joggal tekinti művét hézagpótlónak, mivel könyve témáját valóban elhanyagolja a nemzetközi kutatás, mégpedig különböző okokból. A bizantinológia azért, mert e korszakot a latin frankok történetének tekinti, a keresztesháborúk kutatói pedig azért, mert a frankokat ebben a vonatkozásban a kereszties eszme elárulóinak tekintik. A jelzett időszakban a Bizánci Birodalom romjain hat nagyobb államalakulat jött létre s harminc kisebb-nagyobb dinasztikus uralmi terület alakult, nem is beszélve a velencei és genovai birtokokról.

A következő fejezetben Peter Lock a források hiányára, illetve töredékes voltára figyelmeztet. Levéltáriak szinte alig vannak, ezzel szemben az elbeszélő források terjedelmeseek, s igen jól értesültek, noha csak bizonyos területekre és időszakokra forrásértékké (Villehardouin, Clari, Henri de Valenciennes, Muntaner, Sanudo Torsello). Külön is kitér a legfontosabbnak tekinthető műve, az ún. Moreai Krónikára, aminek vitatott szöveg hagyományáról úgy nyilatkozik, hogy valószínűleg egy francia példányról készített görög fordítás másolatai maradtak fenn. Valóban, az új államalakulatokban meghatározó volt a francia nyelv és kultúra, még ha „Nova Francia”-ban a népesség töredékét is tették ki az európaiak. 1204–1205-ben Morea meghódítói 700–1000-en lehetnek, később a latin lakosság aránya csak a városokban érte el az egyharmadot. A téma kutatástörténete is szorosan kapcsolódott a francia gloire iránti vonza-

lomhoz, különösen XIV. Lajos és III. Napóleon uralkodása alatt vett nagyobb lendületet.

A „regia civitas” 1204. április 12-ei elbukása alaposan átforgalmazta a térség politikai térképét. Magáról az ostromról és a bizánci vereségről az a Szerző véleménye, hogy a kisszámú, 20 ezer kereszties döntően a Bizánci birodalom 1180-as évek óta tartó állandó válságának, belső meghasonlásának köszönhető sikerét. A velenceiek által valóban szívesen látott fordulat azonban nem tekinti Velence előre elhatározott döntésének, hanem úgy gondolja, az események sodrában, 1204 márciusában formálódott ki az ostrom merész terve.

Ezt követően részletesen szól a győztesek területi osztozkodásáról, az 1261-ig fennálló bizánci Latin Császárság 1204. évi ún. alkotmányáról, a nyugati segítség tartósan alacsony szintjéről és akadozó juttatásáról. Ez utóbbi kérdésben csak a katalánok 1303. évi megjelenése jelentett fordulópontot, akiket a törökök ellen hívtak be (1500 lovas, 5000 gyalogos). A katalánok azonban nem tértek vissza, 1311-re megszerezték az Athéni Hercegség feletti uralmat, az ellenük küldött frankokra katasztrofális vereséget mértek. A későbbi politikai és katonai fejleményekről kronológikus fejezetekből értesülhetünk, amelyek a XIV. század végéig haladnak. Hangsúlyozza a Szerző, hogy amennyire népszerűtlenek maradtak a katalánok a nyugatiak szemében – szinte mindvégig egyházi kiközösítés alatt éltek, orthodox papokkal tartottak kapcsolatot –, olyan ügyesen szervezték meg államukat; kis számukat ellensúlyozandó kihasználták az egyes államok közti ellentéteket, a török segédcsapatok alkalmazásának csábító lehetőségével együtt. Jelentőségénél fogva külön fejezet tárgyalja a velencei és genovai politikai, kereskedelmi rivalizálás történetét.

A könyv legértékesebb fejezetei a latin államalakulatok igazgatásával, egyházi életével és szerkezetével, a szerzetesrendek történetével, gazdaságával foglalkoznak. Ezen államok szervezését meghatározta az a tény, hogy tényleges államfőjük nem volt, a bizánci császári cím

mindvégig névleges maradt. A császár így tényleg képtelen volt a katonai védelem megszervezésére és finanszírozására. Már az 1204-et követő években sem volt képes a nyugati segédcsapatok megfizetésére, s a pénzügyi helyzet csak tovább romlott. Tényleges császárnak még a pápa sem tekintette őket, sőt 1233–34-ben IX. Gergely játszott a gondolattal, hogy az egyházi unió érdekében feláldozza a latin Bizáncot.

A zárófejezetben érdekes fejtegetések olvashatók a görög és latin kultúra találkozásáról és együttéléséről. A betelepülők a városokba és kikötőkbe érkeztek, a vidéken szinte érintetlenül megmaradt a görög lakosság korábbi életvitele.

A magyar történelem szempontjából sem érdektelen a könyv témája, hiszen III. Béla, Imre és II. András uralkodását végigkísérte a Bizánci Birodalom válsága, erre az időszakra esett Zára eleste és a magyar kereszteshadjárat. E korszak nyomai kimutathatók Anonymus krónikájából. Szt. László kapcsán pedig a „tetrarcha” terminus árulkodik a Krónikaszerkesztés szövegében a korról. A könyvben a közvetlen magyar vonatkozások csak elvétve kerülnek megemlítésre, mégis, a hazai kutatók is haszonnal forgathatják a hazai történeti szakirodalomban is jórészt „terra incognita”-nak számító területtel foglalkozó munkát.

Veszprémy László

KRZYSZTOF BACZKOWSKI

WALKA O WĘGRY W LATACH 1490–1492

Z dziejów rywalizacji habsbursko-jagiellońskiej w basenie środkowego Dunaju

(Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne 116, Kraków, 1995. 168 o.)

Krzysztof Baczkowski, a krakkói Jegelló Egyetem tanára könyve, „Harc Magyarországgal, 1490–1492. A Duna-medencei Habsburg–Jagelló rivalizálás történetéhez” az 1490 és 1492 közötti Magyarország, Ausztria, Csehország és Lengyelország politika- és hadtörténetét vizsgálja. Témaválasztása indokai között a Szerző megemlíti, hogy korábban a kérdéssel Kubinyi András terjedelmes tanulmánya kivételével (Történelmi Szemle 33, 1991. 1–54.) nem foglalkoztak behatóan.

A bevezetőben a Szerző áttekinti a témára vonatkozó eddigi szakirodalmat, az által felhasznált nyomtatott és kéziratok forrásokat. Dicséretes, hogy Baczkowski alapos és kiterjedt levéltári kutatásokat végzett a térség államainak levéltáraiban (Magyar Országos Levéltár, Haus-Hof- und Staatsarchiv, Tiroler Landesarchiv, a velencei Archivio di Stato, a vatikáni Archivio Segreto Vaticano, a Bibliotheca Apostolica Vaticana, a lengyelországi Archiwum Głównie Akt Dawnych) valamint szlovákiai levéltárakban (Kassa, Bártfa, Eperjes). Az csak apró figyelmesség, hogy a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjteményének gyűjtőkörét némileg pontatlanul írja le.

Az első fejezetben a Szerző a nemzetközi politikai helyzetet jellemzi Mátyás uralkodásának utolsó éveiben. A második fejezetben mu-

tatja be a magyarországi politikai erők megoszlását, a magyar koronaért folytatott küzdelmet, majd II. Ulászló megválasztásának körülményeit Mátyás 1490. évi halálát követően. A harmadik fejezet a magyar trónért 1490 júniusától 1491 februárjáig tartó harcokat követi nyomon. Részletesen elemzi János Albert lengyel királyfi fellépésének körülményeit, Miksa 1490 októberében indított hadjáratát. A császári hadak év végi gyors kivonulása Magyarországról arra ösztönözte II. Ulászlót, hogy véglegesen leszámoljon testvérével, János Alberttel, aki hadseregével közben Észak-Magyarországot pusztította. Az 1491. év első napjaiban indított hadjárat eredményeként a testvérek az év február 20-án, Kassán írták alá a békeszerződést, amelynek értelmében János Albert elismerte testvérét legitim magyar királynak.

A Habsburgokkal szembeni harc újraindítására irányuló törekvések, az ország nyugati részének visszakövetelése, valamint János Albert újabb hadjárata a negyedik fejezet témája. Az utolsó, ötödik fejezetben tárgyalja a Szerző az 1491. november 7-i pozsonyi béke létrejöttét és annak a magyar rendek általi jóváhagyását.

A befejező részben a Szerző arra a következtetésre jut, hogy a tárgyalat évek hatalmi harcainban a cseh és magyar arisztokraták játszottak meghatározó szerepet. Ugyanakkor keserű sza-